

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

МАТКОВСЬКИЙ МИХАЙЛО ЙОСИПОВИЧ

УДК: 1: 94: 304.44: 821.161.2 «19/20» (043.3)

**ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ІВАНА ФРАНКА У СТАНОВЛЕННІ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ**

09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук
Оленич Сергій Романович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри правознавства,
соціології та політології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Герасимова Ельвіра Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної філософії та
філософії освіти;

кандидат філософських наук
Ліпін Микола Вікторович,
Київський національний торговельно-
економічний університет, доцент кафедри
філософських та соціальних наук.

Захист відбудеться 25 грудня 2014 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 25 листопада 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дослідження молодіжної проблематики, особливо процесу становлення молоді, вагома суспільна потреба. Це зумовлено багатьма чинниками, визначальними серед яких є перебіг складних політико-економічних та соціокультурних процесів і трансформацій, що відбуваються сьогодні в нашій державі, а також значним зростанням у них ролі молоді, про що яскраво свідчать останні події. Стабільність і розвиток сучасного громадянського суспільства головно залежить від того, чи ефективно воно сприяє становленню молодої особистості та якою мірою молодь виступає активним суб'єктом власного розвитку.

Для сучасної Української держави надзвичайно важливо створити у суспільстві відповідні умови для виховання і всебічного розвитку молодого покоління, плекання у нього високої духовності, відповідних морально-етичних вартостей та ідеалів, бо, як узагальнював Іван Франко, «яка молодь, таке майбутнє народу».

Стає очевидним, доводить професор Н. Скотна, що «від людини, її внутрішніх ресурсів, у першу чергу її моральних цінностей і установок, від нового мислення залежить майбутнє людства, його виживання, збереження світової цивілізації. Це підвищує відповідальність систем виховання в усьому світі за характер суспільного впливу на особистість, за формування гуманістичних ідеалів, за використання наукового потенціалу людства в інтересах соціального та морального прогресу». Значну увагу цій проблемі надавали видатні українські мислителі кінця XIX – початку XX століть. Дослідження їхньої філософської спадщини сприяє й особистісному зростанню сучасника. У світлі сказаного особливо актуальними є гуманістичні ідеї Івана Франка, що увійшов в історію як геніальний митець слова, глибокий і самобутній мислитель, «невичерпний атом» цивілізаційного поступу й чину. Творча спадщина Франка для нас – невичерпне джерело духовного збагачення і практичного вміння. Заглиблюючись у неї та рефлектуючи над нею, з упевненістю можемо сказати, що філософські та педагогічні ідеї вченого щодо становлення української молоді актуальні й сьогодні та корелюють із завданнями і викликами, що постають перед сучасним українським суспільством.

Аксіоматично: з минулого маємо творчо засвоїти усе те, що резонує з потребами сьогодення та здатне кардинально зрушити національну самосвідомість, перебудувати склад нашої пам'яті, збудити творчий потенціал життєвої активності нації. Іван Франко – один з найвизначніших мислителів не лише української, а й світової культурної спадщини. Його ідеї та творчий доробок мали неабиякий, а часто і визначальний вплив на формування української нації. Вони з особливою повнотою відображають характер минулої доби, залишаючись актуальними і сьогодні. А тому важливо переосмислити філософську спадщину Івана Франка, зокрема його гуманістичні ідеї щодо становлення особистості з позиції сьогодення та його викликів.

Ступінь розробленості теми дослідження. Науково-дослідницька база за темою дисертаційної праці – достатньо розлога й міждисциплінарна. Вона охоплює велике коло соціогуманітарних досліджень і в контексті франкознавства, й у своїй академічній сфері.

Філософське осмислення становлення молоді в сучасному українському суспільстві знаходить відображення у різних галузях філософського знання. Соціально-філософський та філософсько-антропологічний аналіз молодіжної проблематики щодо розвитку та становлення особистості здійснено у працях В. Андрущенка, В. Бежа, В. Вашкевича, О. Гладковської, Л. Губерського, П. Гуревича, В. Ларцева, В. Москаленко, В. Муляра, С. Оленича, П. Паригіна, А. Ручки, В. Скотного, Н. Скотної, В. Табачковського, О. Шоркіна.

Соціально-педагогічні та соціально-психологічні аспекти становлення особистості різноаспектно проаналізовано в монографіях і статтях Г. Андрєєвої, В. Бочарової, Ю. Василькової, Б. Вульфова, О. Газмана, Н. Заверика, І. Зверєвої, І. Кона, М. Лукашевича, Н. Лавриченка, О. Мудрика, О. Леонтєва, Л. Новикової, В. Петрищева, А. Петровського.

Формування молоді в аксіологічній площині досліджували такі сучасні філософи та соціологи, як О. Балакірова, М. Головатий, Є. Головаха, А. Карась, А. Колодій, В. Кремень, М. Михальченко, М. Мокляк, В. Пазенок, Є. Парнюк, Л. Сокур'янська, В. Шинкарук та ін.

Серед зарубіжних наукових напрацювань теоретичну й практичну цінність у контексті проблеми мають роботи Е. Дюркгейма, Е. Еріксона, А. Маслоу, П. Малколма, Ж. Менделя, М. Мід, Т. Парсонса, М. Пейна, Д. Сігоу, Н. Смелзера, П. Сорокіна, М. Тітлейя, В. Тернера тощо.

Засадничими франкознавчими рефлексіями для дисертації стали праці С. Возняка, Н. Горбача, Я. Грицака, О. Забужко, В. Мазепи, А. Пашука, Б. Тихолоза. Науковий доробок згаданих авторів визначає сьогоднішні нові вектори та підходи в розумінні, переосмисленні й неупередженому трактуванні гуманістики Івана Франка.

Соціально-філософські погляди та еволюцію світогляду І. Франка різноаспектно відрефлексували О. Баган, Н. Горбач, І. Захара, В. Мазепа, А. Пашук, В. Погребенник, Б. Тихолоз та Р. Чопик ін. З'ясуванням морально-етичних аспектів Франкової людинознавчої спадщини займалися М. Гуняк, Ж. Гушак, П. Пушик, Е. Соловей, Б. Тихолоз, У. Хамар та інші. Педагогічні ідеї та погляди Івана Франка на розвиток національної освіти продовжують опрацьовувати Т. Біленко, О. Вишневський, Р. Вишнівський, М. Євтух, Д. Луцик, та інші.

Франкову концепцію виховання національної свідомості в українській молоді висвітлено в наукових розвідках А. Герасимовича, З. Гузара, В. Гвоздовського, М. Гнатюка, Ю. Мушкетика А. Наконечного, А. Приступка, В. Радзиковича, О. Реєнта, М. Стельмаховича, М. Чепіль, М. Шалати та ін.. Релігійний світогляд мислителя осмислюється у студіях Л. Боднар, А. Войтюка, І. Гаваня, Н. Горбача, Я. Гриневич, З. Гузара, А. Пашука, Г. Сабат, Р. Чопика та інші.

Розлогий діапазон сучасних франкознавчих студій різноаспектного формату, змісту й напрямів підтверджує значний інтерес до творчої спадщини мислителя, забезпечуючи тим самим потужну теоретичну основу для подальших дослідницьких перспектив.

І все ж, попри значну кількість наукових праць, присвячених проблемам становлення молоді, досі немає роботи, у якій би, враховуючи міждисциплінарний характер об'єкта дослідження та комплексно застосовуючи категоріальний апарат філософської науки, інтерпретувалися погляди Івана Франка на формування та становлення молоді.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертації є складовою наукових досліджень кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Вища освіта у формуванні громадянської ідентичності особистості: правовий та соціально-політичний аспекти» (затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, протокол № 2 від 21 лютого

2008 р.), а також кафедри філософії імені Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Діалектика духовних процесів» (затверджено кафедрою філософії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, протокол №18 від 8 листопада 2010 р.), що передбачають системне осягнення філософської спадщини мислителів минулого у контексті вироблення стратегій щодо розв'язання проблем становлення молоді в сучасній Україні.

Метою дисертації є соціально-філософська концептуалізація гуманістичних ідей Івана Франка з екстраполяцією на проблеми становлення сучасної української молоді.

Для досягнення цієї мети в процесі дослідження сформульовані такі **завдання**:

- проаналізувати теоретико-методологічні засади вивчення гуманістичних ідей Івана Франка в аспекті морально-духовного та ціннісного становлення молоді;
- з'ясувати соціальні, історичні та культурні передумови і періоди формування світогляду Івана Франка;
- визначити основні чинники становлення молоді в системі суспільних відносин;
- розкрити погляди Івана Франка щодо ролі соціальних інститутів у процесі становлення особистості;
- окреслити концептуальні ідеї формування особистості у творчості Івана Франка;
- дослідити ціннісний зміст становлення сучасної української молоді в контексті ідей Івана Франка.

Об'єкт дисертаційного дослідження – соціально-філософська спадщина Івана Франка.

Предметом дослідження є обґрунтування ролі та механізмів впливу гуманістичних ідей Івана Франка на процес становлення сучасної української молоді.

Теоретико-методологічна основа дослідження базується на комплексі таких загальнонаукових методологічних підходів, як системний, структурно-функціональний та міждисциплінарний.

Основними є методи: логічного, категоріального та системно-структурного аналізу; опрацювання даних (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення, порівняння та інші); теоретичного пізнання (гіпотетично-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного).

У роботі також застосовано:

- метод герменевтичного дискурсу, який активно використовувався при опрацюванні багатьох наукових праць та першоджерел з філософії, культурології, етики, педагогіки тощо. З його допомогою вдалося здійснити ґрунтовний текстологічний аналіз художніх і науково-публіцистичних праць І. Франка;

- поєднання історичного та логічного методів, що дало можливість об'єктивніше досліджувати історичний процес певної сфери та виділяти у ньому необхідні зв'язки і зводити їх до єдиної системи тверджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у дослідженні гуманістичних ідей Івана Франка в контексті становлення сучасної української молоді. Основні положення авторської концепції розкриваються у наступних теоретичних положеннях, які виносяться на захист.

Вперше:

- здійснено соціально-філософську рефлексію концепції морально-духовного та ціннісного становлення молоді у філософській спадщині Івана Франка;

- концептуалізовано гуманістичні ідеї Івана Франка в контексті їхнього позбавлення від догматично-ідеологічної спрямованості та стереотипів марксистсько-ленінської філософії, що властиві попереднім спробам представників радянської філософської традиції;

- доведена евристичність гуманістичних ідей Івана Франка в процесі формування високоморальної, інтелектуальної, національно свідомої сучасної молоді, яка є необхідною умовою розвитку української нації;

- розкрито сутність концепції «національного ідеалу», запропонованої Іваном Франком та обґрунтовано роль її впливу на становлення сучасної української молоді.

Уточнено та доповнено:

- структурування зарубіжних і українських франкознавчих досліджень на предмет ступеню розкриття проблеми становлення сучасної молоді;

- соціокультурні передумови та історичні періоди формування світогляду Івана Франка;

- методологічну систему критеріїв дослідження становлення особистості у суспільстві з урахуванням суспільно організованих та стихійних чинників.

Отримали подальший розвиток:

- франкознавчі дослідження (прижиттєві оцінки спадщини Івана Франка і до сучасності) в контексті проблем становлення української молоді;

- співвідношення концептів «публіцистичної філософії», «філософської лірики» із філософською спадщиною Івана Франка;

- аналіз зв'язку гуманістичних ідей Івана Франка з соціалістичними, передусім марксистськими ідеями того часу та релігії;

- роль поглядів Івана Франка на діалектику соціальної і націєтворчої проблематики.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у тому, що результати дисертаційної праці можуть бути використані в подальшій розробці соціально-філософських проблем, що стосуються молодіжної проблематики та сучасного франкознавства. Основні положення, фактологічні матеріали, висновки – це логічні, завершені й умотивовані фрагменти лекційних курсів із соціології, соціальної філософії та педагогіки, а також матеріали до спецкурсів і спецсемініарів для студентів вищих навчальних закладів філософського та педагогічного профілю різних рівнів акредитації, підготовки навчальної і навчально-методичної літератури, а також дипломних, магістерських, дисертаційних студій із соціально-філософської проблематики, у процесі підготовки майбутнього вчителя у закладах вищої освіти. Крім того, їх можна творчо застосувати на курсах післядипломної освіти, у роботі наукових кабінетів франкознавства, літературно-меморіальних музеїв Івана Франка.

Матеріали дисертації максимально можна використовувати при розробці програм молодіжної політики регіонального й загальнодержавного рівнів, плануванні соціально-виховної роботи з молоддю.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації викладено в публікаціях автора і доповідях на науково-практичних конференціях та семінарах, а саме: Міжнародна конференція: 21 міжнародні Людинознавчі філософські читання «Постійнодіючий філософський семінар» (Дрогобич, 2009); Всеукраїнська конференція «Нагуєвицькі читання – 2010: Цивілізаційні ідеї Івана Франка і сучасні виклики перед Україною й українством» (Нагуєвичі, 2010); Міжнародна

конференція: 22 міжнародні Людинознавчі філософські читання «Постійнодіючий філософський семінар» (Дрогобич, 2010); Міжнародна конференція: «Етнос. Культура. Нація» (Дрогобич, 2010); Всеукраїнська науково-практична конференція «Віра і розум» (Київ, 2010); Наукова конференція «Українське слово мовами народів світу» (Дрогобич, 2011); Міжнародна наукова конференція «Дух – Душа – Тіло як проблема філософії та культури російського срібного віку» (Дрогобич, 2011); Всеукраїнська наукова конференція: «Нагуєвицькі читання – 2011: Іван Франко і проблеми духовно-культурної емансипації та деколонізації (пам'яті професора Зенона Гузара)» (Нагуєвичі, 2010); Всеукраїнська науково-практична конференція «Мова. Культура. Взаєморозуміння»» (Харків, 2011); XXIII Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Час» (Дрогобич, 2011); Наукова конференція «Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі» (Дрогобич, 2012); Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 198-й річниці від дня народження Т. Г. Шевченка «Українське слово мовами народів світу» (Дрогобич, 2012); XXIV Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Пам'ять» (Дрогобич, 2012); Міжнародна наукова конференція «Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм» (Чернівці, 2013).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи, в якій висвітлені власні ідеї та розробки автора. Основні положення й висновки дисертації представлені у наукових публікаціях автора.

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 6 одноосібних публікаціях, з них 5 – у фахових виданнях України з філософських наук, 1 – у науковому закордонному виданні.

Структура та обсяг дисертації зумовлені її предметом, завданнями і логікою дослідження. Основна мета визначила структуру і зміст дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 182 сторінок, з них 162 сторінки основного тексту. Список використаних у дисертації джерел становить 208 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і завдання,

об'єкт, предмет, методи дослідження; викладено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження гуманістичних ідей Івана Франка у становленні особистості» – обґрунтовується важливість поглибленого й неупередженого дослідження витоків і передумов формування гуманістичних засад світогляду Івана Франка. У розділі окреслюються основні тенденції франкознавчих досліджень в українській філософській думці, осмислюються особливості та методи наукового аналізу дослідників спадщини мислителя.

У підрозділі 1.1. «Стан досліджуваної проблематики у соціальній філософії» з'ясовано стан опрацьованості проблематики у франкознавстві – від прижиттєвих оцінок спадщини мислителя до сучасних досліджень. Тут застосовано комплексний та міждисциплінарний науковий підхід, що зумовлено полівекторністю його наукових зацікавлень (праці літературознавчого, економічного, історичного, психологічного, етнографічного, педагогічного та філософського характеру). Усі вони розглядалися та продовжують розглядаються у межах філософського знання (соціальної філософії, філософської антропології, культурології і аксіології), а також педагогіки, психології, історії та соціології.

Особливу увагу приділено критичному переосмисленню методологічних підходів радянського франкознавства, ідеологічне нашарування цього франкознавчого періоду несе в собі фактор суб'єктивізму і для сучасності, головно в «бажанні заперечити», а не об'єктивно дослідити висновки радянського франкознавства.

Огляд усіх франкознавчих досліджень умовно поділено на три етапи. Перший – дорадянський період, який охоплює прижиттєву оцінку творчості мислителя, та міжвоєнний період (1918 – 1939). Він позначений прив'язаністю наукових досліджень до ювілейних та пам'ятних дат. У цей період також спостерігаємо пошкваллення франкознавчих студій з боку закордонних авторів. Попри заідеологізованість та суб'єктивізм, з'являються перші спроби дослідників осмислити філософські погляди Франка, витoki та генезу гуманістичних засад його світогляду.

Вагомими й актуальними в контексті нашої наукової розвідки є праці М. Возняка, Я. Гординського, В. Дорошенка, С. Єфремова, Р. Заклинського А. Крушельницького, М. Коцюбинського, Б. Лепкого, М. Лозинського, О. Маковея, О. Назарука, М. Рудницького, І. Свенціцького, І. Ющишина.

Наступний етап франкознавчих досліджень – радянський період, що тривав від 1939 до 1991 р. Головною його ознакою є домінування у вітчизняних франкознавчих дослідженнях ідеологічного підходу.

Франкознавчі дослідження продовжувалися і за кордоном. Якщо радянські дослідники акцентували на образі І. Франка насамперед як борця-революціонера, вірного адепта соціалізму, то зарубіжні дослідники бачили в ньому великого гуманіста, українського сподвижника, учителя нації та її провідника. Важливими й актуальними для нашого наукового дослідження є праці І. Басс, С. Возняка, О. Дзевєріна, В. Дорошенко, Д. Козій, А. Музичка, Г. Паперної, В. Савинця, В. Смаля та інші.

Третім етапом франкознавчих досліджень є пострадянський період, який розпочався з моменту відновлення незалежності України. Його особливість полягає у тому, що науковці змогли по-новому поглянути на спадщину мислителя, більш об'єктивно оцінити її, оскільки зник ідеологічний пресинг. Це дало також підставу реабілітувати Франка в контексті багатьох суб'єктивних оцінок його поглядів та творчості. Вагомими й актуальними у руслі нашої наукової розвідки є, зокрема, праці О. Багана, О. Вишневського, Р. Вишнівського, І. Вернудіної, Н. Горбача, З. Гузара, Я. Грицака, Ж. Гушак, В. Мазепи, А. Пашука, П. Пушика, Б. Тихолоза, У. Хамар та ін.

У підрозділі 1.2. «Соціально-історичні та культурні передумови формування світогляду І. Франка» з'ясовуються теоретичні джерела і соціокультурні передумови формування філософських поглядів мислителя. Осмислюється генеза його світогляду, визначаються стрижневі світоглядні засади. Досліджується також ставлення вченого до релігії і соціалістичних ідей, зокрема марксизму. Доведено органічність морально-філософської проблематики творів Івана Франка та суголосність з його життєвою позицією і громадянським чином.

Аналіз передумов формування та еволюції світогляду Івана Франка є надзвичайно важливим кроком та свого роду ключем у контексті осмислення його спадщини, зокрема гуманістики.

Світогляд Івана Франка ніколи не був одноцільним чи однополюсним, жодна наукова концепція не була домінантною. Певні суперечності у творчості, які викликають чимало дискусій, – це вагоме свідчення того, що мислитель постійно перебував у розвитку та інтелектуальному пошуку і в результаті цього змінював світогляд.

На формування світогляду Івана Франка суттєво вплинув перехідний характер доби, який відзначався особливими суспільно-політичними та ідеологічними тенденціями і процесами, що відбувалися у Європі і Галичині. Серйозний вплив на вченого мали також різні наукові філософські концепції, які він досліджував, а також те, що він професійно займався історією, літературознавством, економікою, був добре обізнаний з філософією західноєвропейського напрямку.

Узагальнено, що філософ не поділяв жодної концепції соціалізму, а соціалістичні ідеї досліджував крізь призму багатьох соціалістичних течій. Соціалізм, зокрема марксистська течія, суттєво впливали на нього, однак у своїх комплексних підходах у процесі переосмислення він їх відкинув.

У роботі доведено, що І. Франко визнавав та брав до уваги окремі позитивні ідеї певних соціалістичних теорій, але всі вони, навіть сукупно, були незрілими та недосконалими, а тому не розв'язували нагальних суспільних проблем. Істинний «соціалізм» у мислителя асоціювався з фундаментальною перебудовою суспільних взаємин на принципах гуманізму. Франко був твердо переконаний, що ідеї суспільної соціальної справедливості можна втілити лише тоді, коли в суспільстві будуть утверджені справжні гуманні людські засади.

Філософські погляди Івана Франка не можна віднести до якоїсь філософської течії, хоча вони частково мають позитивістсько-раціоналістичний характер. Учений також визнавав деякі принципи раціоналізму як свої світоглядні, на кожну проблему філософського характеру мав власні погляди.

Попри раннє захоплення соціалізмом з його атеїстичним підґрунтям, Іван Франко зумів зберегти прищеплені в дитинстві морально-релігійні ціннісні орієнтири та засади, а також зміцнив їх у процесі еволюції свого світогляду. Атеїзм Івана Франка – це результат радянського ідеологічного нашарування, цинізму, недолугості та поверхневості певних франкознавчих досліджень. Релігійність Івана Франка аргументовано засвідчують поеми «Святовечірня казка» (1883), «Святий Валентій» (1885), «Панські жарти» (1887), збірка «З вершин і низин».

У другому розділі – «Становлення особистості молоді людини у контексті гуманістичних ідей Івана Франка» – вивчаються погляди науковця на проблеми становлення молоді, а також доводиться їхня актуальність у контексті сучасності.

У підрозділі 2.1. «Становлення особистості як суспільний феномен» досліджується вплив основних чинників становлення особистості крізь призму сучасності та бачення Івана Франка.

Дослідження процесу становлення молоді має міждисциплінарний характер, розглядаючись здебільшого крізь призму соціалізації. Незважаючи на певні відмінності та особливості в осмисленні процесу соціалізації у науковому дискурсі, зокрема педагогіки, психології, соціології, соціальної філософії, однією з найвагоміших суголосних тез є те, що соціалізація – це надскладний процес становлення особистості, перебіг якого відбувається та визначається дією багатьох факторів. Соціалізація особистості обіймає всі стадії формування людини, але особливо знаковою вона є в підлітковий та юнацький період, оскільки саме тоді відбувається становлення світоглядних засад та кола цінностей.

Свої погляди на проблеми формування та становлення особистості І. Франко не зводив до певної наукової концепції, але до цих проблем, прямо чи опосередковано, звертався у багатьох творах, намагаючись розв'язувати їх системно.

На думку І. Франка, розвиток, становлення та “поглиблення” особистості виступає результатом двостороннього і взаємозумовленого процесу її взаємодії із зовнішнім середовищем, яке відбувається у контексті пізнання, входження та утвердження себе в ньому. Кожна особистість як активний та творчий суб'єкт завдяки своїй унікальності та індивідуальності вносить власні корективи у результати цієї взаємодії.

У підрозділі 2.2. «Франківська концепція ролі та місця соціальних інститутів у становленні особистості: контекст сучасних викликів» аналізуються погляди Івана Франка на роль соціальних інститутів у процесі формування молоді. Обґрунтовується необхідність пошуку нових стратегій та вдосконалення наявних щодо підтримки процесів соціалізації, адаптації і самореалізації молоді в соціумі, а також важливості залучення до цих процесів досвіду видатних мислителів минулого, зокрема Івана Франка.

Для сучасного суспільства життєво важливими є закріплення та гармонізація певних типів соціальної взаємодії, створення відповідних умов, у контексті яких молодь як майбутнє суспільства могла б повноцінно формуватися на всіх життєвих етапах. Досягненню цієї мети сприяють такі суспільні елементи, як соціальні інститути.

Суспільство часто не встигає адаптувати дію соціальних інститутів до нових викликів та потреб, що призводить до послаблення їхньої дії у контексті поставлених перед ними завдань. Поглиблення інституційної кризи в суспільстві спричиняють також складні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні та загалом у світі. Нездатність інституційної гілки держави стабілізувати суспільне життя, невідповідності між рівнями організації суспільних відносин вимагають переосмислення й реформування соціальних інститутів.

Одним із магістральних завдань соціальних інститутів, вважав Іван Франко, має бути створення відповідних умов для повноцінного та гармонійного виховання й розвитку молодого покоління, а також закладення в молоді механізмів саморозвитку, самовиховання, адаптації, саморегуляції і самореалізації, оскільки світ перебуває у постійному розвитку, вимагаючи водночас цього і від нас. Виховання та становлення молоді, доводив мислитель, має базуватися на моральних та національних засадах і цінностях, оскільки вони є засадничими у формуванні й становленні як повноцінної особистості так і суспільства.

У третьому розділі – «Значення ідей Івана Франка для становлення сучасної української молоді» – обґрунтовується важливість актуалізації українським суспільством гуманістичних ідей Івана Франка щодо становлення молоді. Крізь призму філософського осмислення творчості вченого доведено важливість ролі молоді в державотворчих процесах.

У підрозділі 3.1. «Актуальність морально-духовних вимірів творчості І. Франка в контексті сучасності» на основі досліджень художньої та наукової спадщини Івана Франка висвітлюється бачення мислителем соціокультурних, історичних, політико-економічних, моральних та духовних проблем і викликів суспільства.

Іван Франко у своїх творах постійно звертається до морально-духовних проблем суспільства. У такий спосіб мислитель намагається привернути суспільну увагу до них, розбудити громадську свідомість, скоригувати й гармонізувати його загальну мисленеву парадигму, спонукати суспільство до активних дій щодо їхнього розв'язання. Філософські ідеї вченого завдяки моральній проблематиці містять ідейне осердя, яке формує у свідомості людини особливе світовідчуття та позначається на її життєвій позиції.

Важлива особливість гуманістики Івана Франка – безмежна віра Каменяра в людину, у те, що навіть погана людина в моральному сенсі не є безнадійною і завжди має шанс знайти себе.

Українське суспільство потребує ґрунтовних суспільних змін і досягнути їх, довів Іван Франко, можна буде тільки тоді, коли нація побудує нове суспільство на принципах свободи, демократії та гуманізму, зуміє опертися на вищі національні та морально-духовні цінності, досягне державно-політичної й економічної незалежності.

У підрозділі 3.2. «Ціннісний зміст становлення сучасної української молоді в контексті ідей І. Франка» досліджується морально-ціннісний розвиток особистості у контексті складної взаємодії людини з певними суспільними реаліями. З'ясовується роль цінностей у процесі формування та становлення особистості.

Осмислення життєвої філософії Івана Франка неможливе без осягнення його аксіологічних поглядів. Головними чинниками їх формування були духовність та культура українського народу, а також провідні західноєвропейські філософські вчення ціннісно-світоглядного характеру.

Критично усвідомлені цінності, доводив Іван Франко, породжуються не лише розумом, а й серцем. В іншому випадку вони залишаються абстрактними та нездатними до практичного втілення.

Творчість Франка та його наукові пошуки органічно занурені в епоху тодішніх колосальних суспільно-культурних, світоглядних зрушень. Аналогічні суспільні процеси спостерігаємо і в сьогоденні. Предметом зображення у художніх творах письменника часто постає людська екзистенція у непростих обставинах соціальної взаємодії, а також проблема складного вибору. Це, з одного боку, викристалізовує внутрішній світ героїв, їхні душевні переживання, з іншого – дає підставу для ґрунтовних філософських узагальнень та висновків про суспільні проблеми.

Конститутивною специфікою творчості Івана Франка, яка має вагомий виховний аспект, виступає відображення внутрішнього світу людини, яка бореться за виживання в умовах та обставинах часто несправедливих, у душі якої відбувається драматична боротьба, але вона не тільки знаходить у собі сили не знівелювати цінності та засади «людськості», а черпає з них сили і впевненість.

У своїх творах філософ постійно апелює до нас і спонукає до усвідомлення важливості не зупинятися в пошуках життєвої правди, невпинно боротися за свою долю та справедливість. Змінювати світ на краще треба починати з себе. Особливо актуальною ця теза є в наш час – час

занепаду та нівелювання духовних цінностей, час складних трансформацій, де матеріальне домінує над духовним.

У підрозділі 3.3. «Державотворча роль молоді в контексті ідей Івана Франка» доводиться актуальність порад та ідей мислителя щодо ролі молоді в процесі державотворення у контексті сучасності. Обґрунтовується ідея Івана Франка, що забезпечити успіх цього процесу покликана всебічна просвітницька робота інтелігенції з молодим поколінням, яке в перспективі має зайняти її нішу. Також досліджуються погляди вченого на проблеми «вождівства» в українському суспільстві, аналізується співвідношення соціального та національного у контексті державотворення, обґрунтовується важливість ролі інтелігенції у вихованні та становленні високоосвіченої молоді, формуванні у неї національної свідомості.

Націє- та державотворча проблематика посідає чільне місце у творчих пошуках Івана Франка. Найбільшу надію та відповідальність за розв'язання окреслених питань він покладав на молоде українське покоління.

Повноцінне включення молоді до державотворчих процесів ускладнюється багатьма чинниками, зокрема відсутністю дієвих загальнодержавних програм і механізмів, які б сприяли повноцінному становленню молоді в суспільстві, недосконалість і невідповідність запитів та потреб соціуму інституційної гілки, особливо освіти, яка потребує нагального й кардинального реформування.

В основу цих реформувань слід покласти певні наукові парадигми і як орієнтири та механізм національного розвитку й державотворення. Запропонована вченим-філософом концепція «національного ідеалу» є надійним підґрунтям для вироблення сучасної системи розвитку й консолідації української нації.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** до дисертації на основі дослідження гуманістичних ідей Івана Франка у становленні сучасної української молоді запропоновано такі узагальнення.

Сучасне українське суспільство перебуває на перехідному рубежі світоглядно-ціннісного і навіть цивілізаційного характеру. Одним із його

наслідків є послаблення духовності молоді та виникнення у неї своєрідної «кризи особистості». Подолання проблеми деструкції внутрішнього світу особистості – надзвичайно вагома суспільна проблема, оскільки втрата світоглядного стрижня тотожна втраті моральності в суспільстві. Ураховуючи всі суперечності епохи перехідного періоду, для подолання цієї негативної тенденції суспільство мусить виходити з духовних сенсів екзистенційно-антропологічного спрямування учень минулого, тобто відновити історичну гуманістичну й гуманітарну тяглисть, причому в сенсі загальнолюдського та національного.

Філософські світоглядні ідеї Івана Франка є однією з вершин українського філософствування. Головним пріоритетом філософських пошуків Івана Франка була етико-антропологічна та націєтворча проблематика: його творчість – це синтез стратегій щодо консолідації та відродження всього українського, досягнення соціального благополуччя і справедливості, формування світоглядного україноцентризму.

Унікальна особливість творчої спадщини Івана Франка полягає у тому, що її актуальність у часі поглиблюється. Багато думок мислителя належать сьогоденню і незважаючи на те, що висловлені були понад сто років тому, часто сприймаються на рівні геніального передбачення. Це доводить, що Іван Франко мислив не лише в контексті викликів свого часу, а й у розумінні принципів і механізмів складних геополітичних та культурних процесів, які не зупиняються і статично не стереотипізуються, а постійно перебувають у поступі, формуючи мобільний духовний чин особистості й нації.

Окремі ідеї у творчості філософа є суперечливими, що пояснюється постійним поглибленням його світогляду, адже як визнаний мислитель світового масштабу він не міг бути закостенілим у поглядах і навіть певних захопленнях. Однак його світогляд, попри динамічність, мінливість і багатополюсність, має певне центральне стабільне вістря, це – любов до людей та віра в неспинність суспільного розвитку. Провідна ідея творчості мислителя – служіння інтересам рідного народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям.

Молодіжну проблематику мислитель досліджував у контексті інших соціальних та морально-духовних проблем і викликів суспільства, у нерозривній єдності і взаємодії з ними, а також крізь призму таких важливих суспільних інститутів та феноменів, як держава, сім'я, освіта, культура, релігія, мова, мистецтво тощо.

Духовно-творчий потенціал молоді є найбільш цінним ресурсом країни, вважав Іван Франко. Подолання суспільних проблем та втілення важливих реформ відбудеться тільки тоді, коли кожній молодій людині будуть створенні всі відповідні умови для всебічного розвитку і становлення в суспільстві, пробудження її істинних людських сил, коли суспільство повернеться до своїх ідейних, духовних, культурних, політичних та історичних передумов, зуміє опертися на вищі національні та морально-духовні цінності й засади та досягне державно-політичної й економічної незалежності.

Процес соціалізації та моральне виховання молоді потрібно розглядати в органічній єдності, оскільки вони не тільки взаємопов'язані, але й взаємно доповнюють і підсилюють одне одного. Духовно-моральні засади людини є її основою як соціальної істоти, а соціальність виступає одним із засадничих способів інтеграції та імплементації молоді людини до моральної сфери суспільства.

В основу комплексу державо- та націєтворчих процесів І. Франко покладав «національний ідеал» як концептуальний та визначальний орієнтир руху українського народу. Працюючи над вибудовуванням його концепції, мислитель сформулював синкретизм його раціоемоційної сутності – мусимо серцем відчувати, маємо розумом усвідомлювати. Учений-філософ покладався на молоде покоління, а тому в своїх дослідженнях велику увагу приділяв проблематиці виховання нової високоосвіченої генерації, яка неслаб у народ передові прогресивні думки та наукові досягнення та стала справжньою національною елітою, без якої не може існувати держава. Вагомою складовою успіху в реалізації цього завдання має стати глибока й всебічна просвітницька робота інтелігенції.

Концепція «національного ідеалу», запропонована Іваном Франком, є надійною підвалиною для вироблення сучасної стратегії розвитку і консолідації української нації.

Нагальна потреба сучасного українського суспільства – дійти ціннісного консенсусу, переосмислити свої духовні пріоритети, оскільки у зв'язку з трансформаційними процесами почасти відбулося нівелювання панівної дотепер системи цінностей. Формування у суспільстві позитивних ціннісних орієнтацій необхідне також для загального регулювання і збалансування соціалізації молоді. Зміст домінантних цінностей суспільства є показником його цивілізаційного розвитку, смисловим осердям його життя та

світоглядних орієнтирів, а також конститутивним чинником соціалізації та становлення молоді.

Якщо виходити з постулатів гуманістики Франка, освіті треба надати аксіологічної антропогуманістичної спрямованості. Це посилить її вплив на розвиток духовної культури особистості, яка є основою не тільки формування, а й утвердження себе як особистості і у «собі» і в суспільстві.

Виховання молоді, у розумінні Івана Франка, передовсім повинно базуватися на високодуховних, гуманістичних загальнолюдських цінностях та ідеалах, повазі до прав людини, національних звичаях і традиціях, творчій спадщині мислителів минулого, які наповнені колосальною духовно-моральною енергією.

У процесі формуванні програм і пріоритетів щодо виховання молодого покоління сучасне українське суспільство першочергово повинно розвивати в ньому такі риси та якості, як висока моральність, працелюбність, шанобливе ставлення до рідної мови, повага до національних, історичних та культурних цінностей свого народу, громадянська свідомість, патріотизм тощо.

Дисертаційна праця не вичерпує усіх напрямів наукової проблематики. Подальшого дослідження потребують філософські погляди Івана Франка на патріотичне та громадянське виховання, їхня актуальність в контексті становлення і формування загальної гуманітарної парадигми сучасної української молоді.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Матковський М. Іван Франко: світоглядні засади виховання (спроба аналізу оповідань шкільної тематики) / М. Матковський // Проблеми гуманітарних наук : Збірник наукових праць ДДПУ. Випуск 25 – Дрогобич : Науково-видавничий центр ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – С 157 – 168.

2. Матковський М. Сім'я – осередок формування моральних засад (за художніми творами Івана Франка) / М. Матковський // Людинознавчі студії :

Збірник наукових праць ДДПУ. Випуск 24 – Дрогобич : Науково-видавничий центр ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – С. 76 – 88.

3. Матковський М. Праця як засада людської гідності (за художніми творами Івана Франка) / М. Матковський // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. Вип. 638 – 639. Філософія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 190 – 195.

4. Матковський М. Державотворча роль молоді в контексті ідей Івана Франка / М. Матковський // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. Вип. 665 – 666. Філософія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – С. 136 – 140.

5. Матковський М. Актуальність ціннісних ідей Івана Франка щодо становлення сучасної української молоді / М. Матковський // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – №. 1 – 2 (13 – 14) – С. 221 – 226.

Стаття в іноземному науковому виданні:

6. Matkovskiy Mykhaylo. Actuality of Ivan Franko's 'Philosophy of Labor' in the Context of Modern Youth Formation (Based on the Literary Works by Ivan Franko) / Mykhaylo Matkovskiy // Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies / Ed. by Ihor Nabytovych. – Lublin, 2013. – Vol. VI. – С.327 – 334.

АНОТАЦІЇ

Матковський М. Й. Гуманістичні ідеї Івана Франка у становленні сучасної української молоді – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014.

У дисертації на основі критичного переосмислення методологічних підходів радянського франкознавства філософськи цілісно осмислено гуманістичні ідеї Івана Франка щодо становлення молоді. Обґрунтовується актуальність упровадження гуманістичних ідей Івана Франка в процеси навчання, виховання й розвитку особистості.

Крізь призму філософських поглядів Івана Франка досліджується співвідношення соціального та морального аспектів становлення особистості.

З'ясовано, що дослідження передумов формування та генези світогляду мислителя є в певному сенсі ключем до осмислення спадщини мислителя, зокрема його гуманістики.

Визначено й обґрунтовано, що єдиною альтернативою щодо розв'язання націє-, державотворчої та соціальної проблематики суспільства є виховання національно свідомого, інтелектуального та високоморального молодого покоління, з якого і вийдуть справжні провідники української держави. Запорукою успіху в цьому процесі повинна стати скрупульозна просвітницька робота інтелігенції, насамперед з молоддю, яка в подальшому займе її нішу і продовжить процес.

Ключові слова: Іван Франко, суспільство, становлення молоді, світогляд, особистість, гуманістичні ідеї, національний ідеал, державотворення, цінності.

Матковський М. Й. Гуманістические идеи Ивана Франко в становлении современной украинской молодёжи – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2014.

В диссертации на основе критического переосмысления методологических подходов советского франковедения философски целостно осмыслены гуманистические идеи Ивана Франко касательно становления молодёжи. Обосновывается актуальность внедрения гуманистических идей Ивана Франко в процессы обучения, воспитания и развития личности.

Исследуются теоретические источники и социокультурные предпосылки формирования философских взглядов мыслителя. Осмысливается генезис мировосприятия Франко и определяются его стержневые мировоззренческие начала. Установлено, что исследование предпосылок формирования и

генезиса мировоззрения мыслителя в определённой степени является ключом для осмысления наследства мыслителя, в частности, его гуманистики.

Определяется также отношение мыслителя к религии и социалистическим идеям, в том числе марксизму. Доказана органичность морально-философской проблематики произведений Ивана Франко с его собственной жизненной позицией и гражданским положением.

Сквозь призму философских взглядов Ивана Франко исследуется соотношение социального и морального аспектов становления молодёжи.

Доказано, что большое значение в процессе формирования личности философ придавал социальным и биологическим предпосылкам психического развития. В символической концепции «идеала человеческого совершенства» он обосновал свои взгляды на данный вопрос, сформулировав ключевой тезис о том, что биологическое и социальное в человеке пребывают в единстве и взаимодействии.

Аргументировано, что в осмыслении морально-этических феноменов Франко присуща особенная индуктивная аналитичность. Посредством изображения просто человеческого поступка он часто приходил к глубоким и важным обобщениям. Каждый затронутый учёным вопрос анализировался сквозь призму потребностей и интересов человека и украинской нации вообще. По его мнению, по-настоящему счастливым и гармоничным человек может стать только в сосуществовании с другими людьми, в семье, обществе, нации, тогда, когда будет жить и работать не для личного блага, а в интересах своей страны и ближнего. Укрепление чувства любви к людям, семье, своему народу – это основополагающий момент развития; без этой предпосылки, доказывал философ, всё остальное будет мёртвым и бездуховным. Это одно из его определяющих морально-мировоззренческих положений.

Доказано, что осмысление жизненной философии Ивана Франко невозможно без осмысления его аксиологических взглядов. Ценности, доминирующие в обществе, считал Франко, – это показатель его развития, смысловое наполнение его жизни, а также определяющий фактор социализации и становления молодёжи. Ценности личности составляют основу её мировоззренческих ориентиров, а ценности ориентации формируют сознание, определяют поведение человека.

Анализируются взгляды Ивана Франко на роль социальных институтов в процессе формирования молодёжи. Доказывается необходимость поиска

новых стратегий и усовершенствования наличествующих по отношению к поддержке процессов социализации, адаптации и самореализации молодёжи в социуме и важности привлечения к этим процессам опыта выдающихся мыслителей прошлого, в частности, Ивана Франко.

Определено и обосновано, что единственной альтернативой по отношению к решению нацио-, державотворческой и социальной проблематике общества является воспитание национально сознательного, интеллектуального и высокоморального молодого поколения, из которого выйдут настоящие лидеры украинского государства.

Залогом успеха в этом процессе должна стать скрупулёзная просветительская работа интеллигенции, прежде всего, с молодёжью, которая впоследствии займёт её нишу и продолжит процесс.

Ключевые слова: И. Франко, общество, становление молодёжи, мировоззрение, личность, гуманистические идеи, национальный идеал, державотворчество, ценности.

Matkovskiy M. I. Humanistic ideas of Ivan Franko in the formation of modern Ukrainian youth – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of philosophical sciences, specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2014.

Humanistic ideas of Ivan Franko concerning formation of youth were holistically comprehended in the dissertation. They were based on critical rethinking of methodological approaches of soviet franko-knowledge.

Interrelation of social and moral aspects of identity formation were studied through a prism of Ivan Franko philosophical views .

It was established that studying the prerequisites of formation and genesis of the thinker's worldview is a kind key to comprehension the thinker's heritage, including his/her humanistics.

It was defined and proved that the only alternative to solving nation-, state formation- and social problem of the society is by educating nationally conscious, intelligent and highly moral young generation, who will become true leaders of the Ukrainian state. The key to success in this process should be a meticulous educational work with intellectuals, especially young people, who will subsequently take their niche and continue the process.

Keywords: Ivan Franko, society, formation of youth, worldview, identity, humanistic ideas, national ideal, state formation, values.